

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖАНР: ДИНАМІЧНА ПРИРОДА І РОЗМАЇТТЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЙ

Бандровська Ольга Трохимівна

доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри світової літератури

Львівського національного університету імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-0027-2802>

У статті досліджено еволюцію теоретичних уявлень про літературний жанр у другій половині ХХ століття на матеріалі французької літературознавчої та філософської думки. Вихідним положенням є теза про відсутність єдиної універсальної концепції жанру в сучасній генології. Домінування методологічного плюралізму зумовлене історичною мінливістю літературних форм і поширенням жанрової гібридизації в новітній літературній практиці. Показано, що в структуралістській концепції Цветана Тодорова жанр постає як система конвенцій і комунікативних правил, що організує процеси творення та рецепції літературного тексту, але разом з тим функціонує в динамічній взаємодії з соціокультурним контекстом і зберігає аналітичний потенціал для виявлення жанрових трансформацій та гібридних форм. Аналіз есея Жака Дерріда «Закон жанру» засвідчує, що жанр у деконструктивістській перспективі функціонує як парадоксальна структура, яка одночасно передбачає наявність розпізнавальних кодів і заперечує можливість остаточної класифікації, утверджуючи принцип «участі без приналежності» як умову існування жанру. Особливу увагу присвячено виявленню методологічного напруження між складними теоретичними концепціями жанру та спрощеним уживанням жанрових понять у сучасному гуманітарному дискурсі, що проілюстровано на прикладі енциклопедичних дефініцій. У зв'язку з цим обґрунтовано актуальність уточнення методологічних засад генологічних досліджень та їхнього практичного застосування в академічному просторі. Дослідження демонструє, що сучасна генологія розвивається між ідеями жанрової відкритості та гібридизації і прагненням до систематизації, що виразно простежується як у західному, так і в українському літературознавстві. Зроблено висновок, що в сучасній теорії літератури жанр остаточно втрачає статус замкненої нормативної структури й постає як відкрита, історично змінна та внутрішньо неоднорідна категорія, в межах якої жанрова гібридизація й трансформація функціонують як закономірний спосіб існування літератури. Своєю чергою, сучасні теорії розширюють інтерпретаційний простір і сприяють появі гнучких аналітичних моделей і розвитку критичного мислення в літературознавчій освіті.

Ключові слова: жанр, генологія, жанрова гібридизація, жанрова трансформація, структуралізм, постструктуралізм, французька літературознавча традиція, Цветан Тодоров, Жак Дерріда.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Від класичної античності, передусім, Аристотелевої «Поетики», в якій зроблено чи не першу спробу систематизувати художню літературу та встановити критерії її аналізу, історія теорії жанрів ілюструє, як розвивалося розуміння літературних категорій і, ширше, як еволюціонували культурні практики та філософські підходи до мистецтва. Наприклад, в епоху Відродження літературні жанри почали асоціюватися з правилами та стандартами з аристотелівської традиції. В період Просвітництва відбувалась категоризація знань, включно з літературними формами. Романтизм наприкінці ХVІІІ та на початку ХІХ століть кидав виклик жорстким класифікаціям Просвітництва, зокрема, Вільям Вордсворт і Фрідріх Шлегель виступали за вираження особистих емоцій і руйнування традиційних форм, що призвело до змішу-

вання жанрів і створення нових, більш флюїдних форм літературного вираження. На початку ХХ століття модерністи продовжували експериментувати з літературними формами.

У другій половині ХХ століття та в перші десятиліття ХХІ століття поняття літературного жанру зазнало принципового переосмислення, що було зумовлено як внутрішніми процесами розвитку літератури, так і глибшими зрушеннями в гуманітарному знанні загалом. Структуралізм, постструктуралізм, герменевтика, рецептивна естетика, а також культурологічні й постколоніальні студії поставили під сумнів можливість універсального і нормативного визначення жанру, наголошуючи на його історичній змінності, контекстуальній зумовленості та залежності від дискурсивних практик. Унаслідок цього жанр дедалі частіше постає не як усталена класифікаційна одиниця, а як динамічна форма, що перебуває в

постійному процесі трансформації. Так, Алістер Фаулер наголошує на принциповій історичній мінливості жанрів, зауважуючи, що впродовж свого розвитку вони «постійно змінюються, поєднуються, перегруповуються або формують цілком нові конфігурації» (Fowler, 1982, p. 45). На думку дослідника, відсутність чітких розмежувальних кордонів і здатність взаємно перетинатися робить їх відкритими до постійних трансформацій і гібридизації.

У співставному теоретичному ключі проблему жанру розглядає й Стефанія Скварчинська, яка однією з перших запропонувала системний генологічний підхід до вивчення літературних форм. У її статті «Невирішена проблема базової генології» послідовно обґрунтовано неможливість зведення жанру до сукупності сталих формальних ознак і наголошено на його залежності від історичних, культурних і комунікативних чинників. Розрізняючи жанрові назви, теоретичні концепції жанру та реальні об'єкти літературної практики, Скварчинська демонструє, що жанр існує як багаторівнева й рухлива структура, яка постійно переозначається в процесі літературного розвитку (Skwarczyńska, 1980). Запропонована нею генологія постає саме як методологія аналізу жанрової мінливості, що робить її підхід особливо релевантним для сучасних досліджень динамічної природи жанру.

Теоретичний плюралізм сучасної генології, а також поширення жанрової гібридизації як домінуючої риси новітньої літературної практики, зумовлюють актуальність проблеми жанру. Водночас, жанр як одна з найскладніших категорій у літературознавстві має чітко окреслений методологічний вимір і посідає ключове місце в академічних курсах з історії та теорії літератури, що, своєю чергою, актуалізує потребу в теоретично виважених підходах до його вивчення й викладання.

Важливо, що попри відмінності методологічних установок і дослідницьких пріоритетів у межах різних національних наукових традицій і теоретичних шкіл сучасного літературознавства, жанр постає як проблемне, багатовимірне та історично мінливе поняття. Саме в цьому контексті французька наукова традиція пропонує послідовний і концептуально поглиблений аналіз жанру як нестабільної категорії, що перебуває в постійному процесі переозначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні жанрологічні дослідження розвиваються у критичному діалозі з попередніми теоретичними моделями. З огляду на це, історія жанрової думки постає відкритим теоретичним полем, у межах якого формуються нові підходи

до аналізу динамічної природи жанру. Узагальнюючи ключові концепції жанру другої половини ХХ століття, колективна праця за редакцією Девіда Даффа «Сучасна теорія жанрів» (2000), що містить програмні розвідки Бенедетто Кроче, Нортропа Фрая, Іренеуша Опацького, Жерара Женетта, Цветана Тодорова, Жака Дерріди, Алістера Фаулера та інших, закладає теоретичне підґрунтя для подальших дискусій про нестабільність жанрових меж, жанрову гібридизацію та історичну умовність жанрових систем (Duff, 2000). Для новітніх жанрологічних досліджень показовою є також орієнтація на комунікативні й культурні виміри поняття жанру. Зокрема, Джон Фроу в монографії «Жанр» (2006) аналізує те, яким чином жанри організовують вербальні й невербальні дискурси та яку роль вони відіграють у соціальному структуруванні значень. На думку дослідника, жанри, будучи універсальним виміром текстуальності, не лише відображають, а й формують знання про світ: «...жанри створюють ефекти реальності та істини, авторитету й правдоподібності, які є визначальними для різних способів розуміння світу в історичних, філософських чи наукових працях, у живописі або в повсякденній комунікації» (Frow, 2006, p. 2). Такий підхід дає можливість розглядати жанр як аналітичний інструмент для дослідження літературних і ширших культурних практик.

У площині сучасної генології особливу увагу привертають дослідження, присвячені процесам жанрової гібридизації та розмиття жанрових кордонів у новітній літературі. Ці проблеми послідовно розробено в працях Ральфа Коена, зокрема, в межах його концепції жанру як історично мінливої категорії. Розмірковуючи над питанням, чи «існують жанри в добу постмодерну», дослідник наголошує, що саме теорія жанру надає найбільш адекватний інструментарій для аналізу як історичної повторюваності певних типів письма, так і їхнього занепаду або трансформації. Водночас, на його думку, жанрова теорія є продуктивною і для інтерпретації окремого тексту, оскільки дає змогу виявити його складові елементи та принципи їх поєднання. Узагальнюючи, Коен доходить висновку, що цінність теорії жанру не нівелюється в постмодерному контексті: навпаки, «постмодерні теоретики, критики, письменники й читачі неминуче послуговуються мовою жанрової теорії навіть тоді, коли прагнуть поставити під сумнів її корисність або заперечити її значущість» (Rowlett, 2017, p. 144).

В українському літературознавстві проблема жанру традиційно зберігає вагомий класифікаційне й методологічне значення, залишаючись

обов'язковим елементом аналізу художнього твору та важливою складовою літературознавчої освіти. Однією з найпопулярніших і системних праць у цій галузі є монографія Н. Х. Копистянської «Жанр, жанрова система у просторі літературознавства» (2005), в якій запропоновано авторську концепцію теорії жанру, розгорнуту в широкій історико-теоретичній перспективі. Значною мірою ця концепція спирається на ідеї Скварчинської, зокрема на її генологічний підхід, а також узагальнює жанрові теорії переважно слов'янського літературознавства. Дослідниця послідовно обстоює положення про жанротворчу роль як змістових, так і формальних компонентів у їхній взаємодії та взаємозумовленості, що реалізуються в кожному творі індивідуально. Водночас, жанр у концепції Копистянської постає як немонолітне поняття, структуроване за кількома рівнями – від історично й національно зумовленого до конкретного авторського (Копистянська, 2005). Такий підхід поєднує класифікаційну функцію жанру з усвідомленням його внутрішньої динаміки та історичної мінливості.

Теоретичні та історико-літературні виміри проблеми жанру в українському літературознавстві репрезентують, зокрема, розвідки Тетяни Бовсунівської, яка аналізує жанр як системну категорію літературознавчого аналізу, важливу як для типологізації художніх форм, так і для інтерпретації конкретного тексту. Анатолій Ткаченко пропонує спробу новітньої систематизації жанрового знання, вибудовуючи концепцію жанру в динаміці взаємодії історичних традицій та актуальних процесів жанрової трансформації; запропонована ним «структурна модель-схема літературної генерики допоможе переходити від лінійних або площинних до об'ємних вимірів при з'ясуванні як синхронної картини родо-видо-жанрового стану світової чи окремої літератури (і вужче – доробку письменника), так і діахронної динаміки руху тексту від давнини до сучасності» (Ткаченко, 2020, с. 139). Тетяна Яхонтова розвиває міждисциплінарний підхід до жанру, поєднуючи генологію з лінгвістикою: вона звертає увагу на те, що «традиційний інтерес стилістики до мовного варіювання позначився на вивченні жанрів саме з погляду функціональної зумовленості їхніх мовних ознак, а зосередженість когнітивної лінгвістики на відповідній функції мови стимулювала інтерес дослідників до ідентифікації жанрів та їх ролей як моделей побудови та прогнозування мовлення (Яхонтова, 2009, с. 72).

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є виявлення ключових трансформа-

цій у розумінні літературного жанру в другій половині ХХ століття на основі аналізу програмних текстів французької теоретичної думки та визначення їхнього значення для сучасної генології. Для досягнення поставленої мети в статті передбачено виконання таких завдань по-перше, проаналізувати найбільш репрезентативні теоретичні розвідки другої половини ХХ століття есеї Цветана Тодорова «Походження жанрів» (1976) і Жака Дерріди «Закон жанру» (1979), зосереджуючи увагу на їхній інтенції до поглибленого розуміння жанрової сутності, зокрема, на переосмисленні жанрових меж, принципів класифікації та взаємодії жанрових форм; по-друге, перевести теоретичне обговорення проблеми жанру в практичну площину, окресливши методологічні можливості та складності застосування сучасних жанрових концепцій в аналізі літературних текстів і в освітній практиці викладання теорії літературних жанрів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пам'ятаючи про розмаїття жанрових трансформацій і множинність жанрових теорій, доцільно розглянути еволюцію уявлень про жанр зважаючи на загальні тенденції розвитку гуманітарного знання. У середині ХХ століття, зокрема в межах структуралізму, жанр починають трактувати як структуру – своєрідний мовний код із власною «граматикою», що визначається не лише тематичним змістом, а й формальними характеристиками тексту, такими як наративна техніка, організація сюжету, система персонажів і подій.

Вагомий вплив на французьких структуралістів і постструктуралістів мали ідеї Моріса Бланшо, який у праці «Майбутні книги» (1959) радикально проблематизує саму можливість жанрової класифікації. На його думку, «важлива лише книга, така, якою вона є, далека від жанрів, поза категоріями – проза, поезія, роман, свідчення, – під які вона відмовляється підпадати і яким вона відмовляє в здатності призначити своє місце і визначити її форму» (Blanchot, 2003, р. 200). Далі Бланшо підкреслює: «Книжка більше не перналежить жанру; кожна книжка належить лише літературі», а отже, «здається, ніби жанри зникли, і лише література заявила про себе, самотньо виблискуючи в таємничій ясності» (Blanchot, 2003, р. 200). З такої точки зору жанрові класифікації постають як вторинні щодо ідеї літератури як автономної сфери, що не зводиться до усталених форм.

Цветан Тодоров, на якого ідеї Бланшо мали безпосередній вплив, розвиває поняття жанру в межах структуралістської парадигми, водночас уточнюючи радикальність позиції свого попередника. У статті «Походження

жанрів» (1976) він зауважує, що Бланшо насправді не проголошує «зникнення» жанрів як таких: «Жанри минулого були просто замінені іншими. Ми більше не говоримо про поезію і прозу, документальну і художню літературу, але говоримо про роман і наратив, про наративний і дискурсивний режим, про діалог і щоденник» (Todorov, 1990, р. 14). Таким чином, ідеться не про ліквідацію жанрової системи, а про її історичну трансформацію та зміну аналітичних координат.

Структуралістський погляд Цв. Тодорова наголошує, що жанри є не формальними ярликами, жанри – це *системи правил і конвенцій*, які визнаються як письменниками, так і читачами. Саме ці правила організують процеси створення та рецепції літературних текстів, спрямовуючи автора в акті письма, а читача – в процесі інтерпретації.

Спираючись на роботи інших структуралістів, таких як Роман Якобсон, Тодоров також розглядає *жанри як типи комунікативних актів*. Кожен жанр, таким чином, виконує певну функцію і відповідає певним очікуванням як автора, так і читачької аудиторії. Такий підхід зближує його концепцію з риторичним розумінням жанру, в межах якого жанрові різновиди формуються соціальним і культурним контекстом і водночас впливають на нього.

Хоча Тодоров наголошує на структурних аспектах жанру, він також визнає, що *жанри є динамічними і розвиваються з часом*, вони змінюються з часом, реагують на трансформації суспільства, культури та самого мистецтва.

Тодоров також підкреслює *інтертекстуальність та взаємозв'язок між різними жанрами*. Він припускає, що жанри впливають один на одного і часто мають спільні характеристики, що може призвести до виникнення гібридних жанрових форм. Такий ракурс оприявнює специфіку жанрової гібридизації та відкриває можливість аналізувати тексти, які перетинають межі установлених жанрових категорій і ставлять під сумнів їхню стабільність.

За Тодоровим, жанри виконують і виразну *аналітичну функцію*. Аналіз тексту крізь призму жанру дає змогу виявити глибинні структури та значення, а також простежити зв'язок між поетикою конкретного твору та ширшим культурним контекстом, в якому він був створений.

Представники постструктуралізму, зокрема Жак Дерріда та Мішель Фуко, радикально поставили під сумнів самі засади жанрової класифікації, виходячи з того, що жанри не є природними або сутнісними утвореннями, а постають як історично змінні конструкції, пов'язані з

дискурсами влади та культурними практиками. Це привело до розуміння жанрів як гнучких категорій, що розвиваються під впливом історичних і соціальних умов.

Фундаментальною розвідкою у зв'язку з цим є есей Жака Дерріди «Закон жанру» (1979), в якому жанр аналізується з позицій деконструктивізму. Дерріда насамперед піддає критиці уявлення про жанр як «чисту» категорію, ставлячи під сумнів саму можливість однозначної жанрової належності тексту. На його думку, будь-який текст із самого початку залучений до кількох жанрових систем, а отже, жанр «не може бути жанром для самого себе» і завжди позначений впливами інших жанрів. Така «контамінація» не є винятком, а становить сам принцип існування жанру (Derrida, 1979, р. 206).

Центральним в аналізі вченого є поняття «закону жанру», яке він розглядає як внутрішньо суперечливе. З одного боку, жанр передбачає наявність ознак і кодів, що дають змогу розпізнавати жанрову належність тексту: «Ознака, спільна для цих класів, – це саме та ідентифікована повторюваність спільної риси, за якою можна розпізнати, або слід розпізнати, належність до того чи іншого класу... І повинен існувати код, що дозволяє вирішувати питання класової приналежності на основі цієї ознаки» (Derrida, 1979, р. 211). З іншого боку, сам «закон» жанру, за Деррідою, не піддається остаточній класифікації: «...принцип жанру не піддається класифікації, він дзвонить у дзвін дзвону...» (Derrida, 1979, р. 208). Отже, жанр водночас потребує правил і неминуче їх порушує.

У цій напрузі між нормою і порушенням Дерріда формулює одну зі своїх ключових тез: *жанри є одночасно необхідними й неможливими*. Вони необхідні, оскільки забезпечують орієнтири для читання, інтерпретації та критичного аналізу текстів; однак вони неможливі, бо ніколи не можуть бути абсолютно чистими або герметично замкненими. Саме ця внутрішня суперечність, на думку філософа, і забезпечує життєздатність жанру як категорії.

Найрадикальніше ця позиція виявляється у сформульованому Деррідою принципі «участі без приналежності». Один з найвідоміших рядків із «Закону жанру»: «Жанри не змішуються. Я не змішую жанри» (Derrida, 1979, р. 202). Дерріда зазначає, що це твердження, яке він сам же піддає деконструкції, містить у собі суть теорії жанру: текст може брати участь у жанрі, не належачи виключно до цього жанру. «Пропоную на ваш розгляд таку гіпотезу: текст не може не належати до жодного жанру, він не може бути без жанру або менш жанровим, – наголошує

Дерріда. – Кожен текст бере участь в одному чи кількох жанрах, немає безжанрового тексту, завжди є жанр і жанри, але така участь ніколи не дорівнює приналежності. І не через рясне переповнення чи вільну, анархічну і некласифіковану продуктивність, а через саму рису участі, через дію коду і родового знаку. Роблячи жанр своїм знаком, текст демаркує себе» (Derrida, 1979, р. 212). Свою гіпотезу вчений ілюструє на прикладі аналізу «Улісса» Джеймса Джойса та інших текстів, які демонструють змішання жанрів.

Зрештою, «Закон жанру» слугує деконструкції самого поняття жанру. Показуючи, як тексти через свою гібридну сутність порушують ті самі категорії, яких вони мають дотримуватися, Дерріда відкриває простір для більш гнучкого розуміння жанру. Цей підхід має глибокі наслідки для літературної теорії та критики, заохочуючи до переоцінки того, як класифікуються та аналізуються тексти.

Отже, структуралізм і постструктуралізм, насамперед, у межах французької літературознавчої та філософської думки, сформували два взаємопов'язані етапи в розумінні природи літературного жанру, які і на сьогодні визначають розвиток жанрологічної думки. В межах структуралізму жанр постає як система правил і конвенцій, що забезпечує організацію літературного процесу, регулює виробництво й рецепцію текстів, а також виконує важливу комунікативну функцію. Натомість постструктуралізм радикалізує цю перспективу, акцентуючи принципову нестабільність жанрових меж, неможливість «чистої» жанрової належності та внутрішню суперечливість будь-якої жанрової класифікації. У результаті жанр водночас виступає як необхідний інструмент упорядкування літературного досвіду і як проблемна категорія, що постійно підважує власні межі. Саме ця напруга між структурною впорядкованістю та деконструктивною відкритістю жанру створює теоретичне підґрунтя для сучасної генології, яка відмовляється від жорстких таксономічних моделей і зосереджується на аналізі жанру як динамічного, історично змінного й контекстуально зумовленого явища.

Дослідження Цветана Тодорова, Жака Дерріди та інших представників сучасної жанрологічної думки мають істотний вплив не лише на теоретичне розуміння природи жанру, а й на аналіз окремих феноменів художньої літератури та конкретних літературних творів. Їхні концепції забезпечують аналітичні засоби для виявлення прихованих механізмів жанрової організації тексту, реконструкції трансформацій, взаємодії

та гібридизації жанрових форм у різних літературних традиціях.

Не менш важливим є й методологічний вимір окреслених теоретичних підходів, зокрема, їхнє застосування у практиці викладання літературних жанрів, оскільки аналіз глобального літературознавчого простору засвідчує значний інтерпретаційний конфлікт жанрових концепцій. З одного боку, літературознавці в різних національних традиціях намагаються запропонувати нові моделі систематизації жанрів і жанрових систем, уточнити їхню типологію та аналітичний інструментарій, що особливо виразно простежується, зокрема, в українському літературознавстві. З іншого боку, в сучасному західному науковому та довідковому просторі спостерігається тенденція до вільного, часто некритичного вживання жанрових понять, коли вони функціонують радше як зручні позначення, ніж як результат теоретично обґрунтованої класифікації.

З цього погляду, показовим є визначення художньої літератури, подане в *Encyclopaedia Britannica*: «Художня література (fiction) – це література (literature), створена на основі уяви, яка не подається як факт, хоча може базуватися на реальній історії чи ситуації. До видів літератури в жанрі fiction належать роман, оповідання та новела. Слово походить від латинського *factio* – “дія створення, формування або ліплення”» (*Encyclopaedia Britannica*). У цьому енциклопедичному визначенні fiction подається як жанр літератури, іншими словами, художня література – це жанр, до цього жанру зараховуються роман, оповідання та повість. Така характеристика демонструє розмиття меж між жанром, родом і типом наративу, і відповідно, суперечить сучасним теоретичним уявленням про жанр як історично змінну, багатовимірну та докладно вивчену категорію.

Подібна методологічна неузгодженість простежується і в іншій дефініції *Encyclopaedia Britannica*, де жанр визначається як «виразний тип або категорія літературної композиції, зокрема епос, трагедія, комедія, роман і оповідання» (*Encyclopaedia Britannica*). Це тлумачення поєднує різні рівні літературної класифікації, оскільки епос у класичній теорії літератури належить до літературних родів, а не жанрів.

Варто зауважити, що наведені приклади не є поодинокими, а радше симптоматичними: вони засвідчують, що жанрові поняття в сучасному гуманітарному дискурсі одночасно функціонують у двох різних режимах – як об'єкт складної теоретичної рефлексії та як спрощений інструмент опису літератури. Саме ця подвійність і

зумовлює потребу в подальшому уточненні методологічних засад генологічних досліджень.

Таке уточнення має, одночасно, принципове значення не лише для розвитку теорії жанру, а й для її практичного застосування в освітньому процесі. Подвійний режим функціонування жанрових понять як об'єкта складної теоретичної рефлексії та як спрощеного інструмента опису літератури безпосередньо впливає на стратегії їхнього викладання в академічних курсах з теорії літератури. Відтак однією з ключових стратегій викладання теорії жанрів є представлення різноманіття жанрових концепцій, що сформувалися в різних національних і теоретичних традиціях. Це уможливить представлення жанру не як фіксованої категорії, а як проблемного й багатовимірного поняття, що функціонує в різних режимах – від системного до деконструктивного. Особливий акцент доцільно робити на інтерпретаціях поняття «жанр» у вітчизняному літературознавстві, де жанр зберігає важливе методологічне значення з наголосом на його історично змінній та внутрішньо неоднорідній структурі. Також принципово необхідно акцентувати наявні теоретичні дискусії, адже визнання конфлікту інтерпретацій і співставлення різних теоретичних позицій сприяють формуванню літературознавчої компетентності. У такий спосіб створюється інтерпретаційний простір, у якому формуються не лише навички аналізу літературного тексту, а й критичне мислення як одна з ключових цілей сучасної літературознавчої освіти.

Попри розмаїття новітніх інтерпретацій жанру та жанрових систем, вивчення й застосування жанрових понять у науковій і освітній практиці потребує опори на класичну теорію жанру, від якої відштовхуються всі сучасні концепції. Передусім, йдеться про традиційне розрізнення літературних родів – епосу, лірики та драми – і відповідні

жанрові системи в межах кожного з них. Саме ця базова модель забезпечує необхідну структурну рамку для аналізу літературних текстів, у межах якої жанри епосу (роман, оповідання, повість), драми (комедія, трагедія) та лірики (сонет, ода) можуть бути розглянуті як історично змінні й відкриті до трансформацій та взаємодії, не втрачаючи водночас своєї аналітичної визначеності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Друга половина ХХ століття, насамперед, у межах французької літературознавчої та теоретико-філософської думки, стала періодом достатньо радикальної трансформації уявлень про природу літературного жанру. У працях Цветана Тодорова та Жака Дерріди жанр остаточно втрачає статус замкненої нормативної структури й постає як відкрита, історично змінна та внутрішньо неоднорідна категорія, в межах якої жанрові кордони перебувають у постійному русі, взаємодії та гібридизації. Принцип відкритості жанру та сформульована Деррідою теза «участі без приналежності» уможливають інтерпретацію жанрової гібридизації та жанрових трансформацій не як відхилення від норми, а як закономірний спосіб існування літератури в культурному просторі.

Методологічний плюралізм сучасної генології постає як відкрите поле для подальшого наукового обговорення, що вимагає поєднання чутливості до мінливості жанру з аналітичною чіткістю. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням гнучких моделей аналізу, здатних інтегрувати класичні жанрові моделі та класифікації з новітніми теоретичними підходами, а також із виробленням педагогічних стратегій викладання теорії жанрів в умовах концептуальної множинності та відкритості жанрових понять.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів : ПАІС, 2005. 368 с.
2. Ткаченко А. О. Літературна жанристика: спроба новітньої систематизації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2020. № 44. С. 134–139.
3. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генологія наукової комунікації. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 420 с.
4. Blanchot M. *The Book to Come*. Stanford : Stanford University Press, 2003. 260 p.
5. Derrida J. "The Law of Genre". *Le genre / Die Gattung / Genre : Proceedings of the International Colloquium. Université de Strasbourg, 4–8 July 1979*. P. 202–232.
6. Duff, D. (Ed.). *Modern Genre Theory*. London : Longman, 2000. XVI + 287 p.
7. Fiction // *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/art/fiction-literature>
8. Fowler, A. *Kinds of Literature: An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1982. 256 p.
9. Frow, J. *Genre*. London ; New York : Routledge, 2006. 176 p.
10. Genre // *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/art/genre-literature>
11. Rowlett, J. L. *Genre Theory and Historical Change: The Theoretical Essays of Ralph Cohen*. Columbus : The Ohio State University Press, 2017. 272 p.

12. Skwarczyńska, S. The Undetermined Problem Of Basic Genology. *Language, Literature & Meaning*. Vol. 2: Current Trends in Literary Research. Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1980. P. 201–232.
13. Todorov Tz. *Genres in Discourse*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 343 p.

REFERENCES

1. Kopystianska, N. Kh. (2005). Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva. [Genre and genre system in the space of literary studies]. Lviv: PAIS. [in Ukrainian]
2. Tkachenko, A. O. (2020). Literaturna zhanrystyka: sprobа novitnoi systematyzatsii. [Literary genre studies: an attempt at a modern systematisation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii : Filolohiia*, 44, 134–139. [In Ukrainian]
3. Yakhontova, T. V. (2009). *Linhvistychna henolohiia naukovoï komunikatsii : monohrafiia*. [Linguistic genology of scholarly communication: a monograph]. Lviv: Publishing Center of Ivan Franko National University of Lviv. [in Ukrainian]
4. Blanchot, M. (2003). *The book to come*. Stanford, CA: Stanford University Press.
5. Derrida, J. (1979). The law of genre. In *Le genre / Die Gattung / Genre: Proceedings of the International Colloquium* (Université de Strasbourg, July 4–8, 1979) (pp. 202–232).
6. Duff, D. (Ed.). (2000). *Modern genre theory*. London: Longman.
7. Fiction. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/art/fiction-literature>
8. Fowler, A. (1982). *Kinds of literature: An introduction to the theory of genres and modes*. Cambridge, MA : Harvard University Press.
9. Frow, J. (2006). *Genre*. London & New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203962441>
10. *Encyclopaedia Britannica*. (n.d.) *Genre*. <https://www.britannica.com/art/genre-literature>
11. Rowlett, J. L. (2017). *Genre theory and historical change: The theoretical essays of Ralph Cohen*. Columbus, OH: The Ohio State University Press.
12. Skwarczyńska, S. (1980). The undetermined problem of basic genology. *Language, Literature & Meaning* (Vol. 2: Current trends in literary research). Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
13. Todorov, Tz. (1990). *Genres in discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

LITERARY GENRE: ITS DYNAMIC NATURE AND THE DIVERSITY OF LITERARY-THEORETICAL CONCEPTUALISATIONS

Bandrovska Olha Trokhymivna

Doctor of Philological Sciences,

Professor at the Department of World Literature

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-0027-2802>

The article examines the evolution of theoretical approaches to literary genre in the second half of the twentieth century within French literary-critical and philosophical thought. The starting point of the study is the idea that no single universal concept of genre exists in contemporary genology. The dominance of methodological pluralism is explained by the historical variability of literary forms and the increasing prominence of genre hybridisation in modern literary practice. It is demonstrated that in Tzvetan Todorov's structuralist theory genre functions as a system of conventions and communicative rules that organise the production and reception of literary texts, while also operating in dynamic interaction with sociocultural conditions and retaining analytical potential for identifying genre transformations and hybrid forms. An analysis of Jacques Derrida's essay "The Law of Genre" shows that genre, from a deconstructive perspective, functions as a paradoxical structure that presupposes recognisable codes while simultaneously denying the possibility of definitive classification, thereby affirming the principle of "participation without belonging" as a condition of genre's existence. Attention is paid to the methodological tension between complex theoretical concepts of genre and the simplified use of genre terminology in contemporary humanities discourse, as illustrated by encyclopaedic definitions. In this regard, the article substantiates the relevance of refining the methodological foundations of genological research and their practical application in academic space. The study demonstrates that contemporary genology develops between ideas of genre openness and hybridisation and the aspiration toward systematisation, a tendency evident in both Western and Ukrainian literary studies. It is concluded that in modern literary theory genre definitively loses the status of a closed normative structure and emerges as an open, historically variable, and internally heterogeneous category, within which genre hybridisation and transformation function as a regular mode of literary existence. In turn, contemporary theories expand the interpretative space and contribute to the development of flexible analytical models and critical thinking in literary education.

Keywords: *genre, genology, genre hybridisation, genre transformation, structuralism, poststructuralism, French literary tradition, Tzvetan Todorov, Jacques Derrida.*

Стаття надійшла до редакції 02.10.2025

Стаття прийнята 27.10.2025

Статтю опубліковано 22.12.2025